

Número 173
gener-dbril
2014

el butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

EDITORIAL
ARTICLES
ENTREVISTA
ESTAT DE COMPTES
FOTOS D'ACTIVITATS
NOVA JUNTA
ACTIVITATS

AMICS
DE L'ART
ROMÀNIC
DEL BAGES

el butlletí

Edició

AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES

Carrer Sabateria, 3 i 5 (Els Carlins)

08241 Manresa

Apartat de correus núm. 9

Correu-e: aarb@aarb.cat

Web: <http://www.aarb.cat/>

Coordinació

Joan Badia

Disseny i composició

Anna Martí

Imatges de portada

Basílica Santa Maria de Vilafranca i
capella de Sant Joan. Fotografies de Sussi
Garcia.

Consell Assessor

Joan Badia

Margaret Coll

Gene Costa

Francesc Gasol

Francesc Junyent

Josep Llobet

Correcció

Maria Alba Badia Guitart

Impressió

Sarrió

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

250 exemplars

EDITORIAL

D'ençà la darrera Assemblea d'Amics de l'Art Romànic del Bages, celebrada a finals de gener d'enguany, hem estrenat una nova junta directiva amb dues noves incorporacions que ens ha fet passar de quatre membres a sis. Després d'uns anys de recorregut més que satisfactori no semblava convenient plantejar-nos fer canvis gaire profunds, sinó al contrari: mantenir-nos en aquesta mateixa línia. Naturalment, però, sempre hi poden haver modificacions, però no per canviar res del que ja funciona bé, sinó més aviat afegir-hi alguna activitat més que no s'havia fet mai, o bé que feia anys que no es feia.

Continuarem amb les matinals i sortides d'un dia, amb les conferències del Curs de Cultura Medieval i les Tardes als Carlins, amb la Música i Romànic, el viatge d'estiu, i algunes activitats més ja siguin noves o velles. Naturalment, però, ens cal com sempre, la vostra participació, per tal que el vostre entusiasme se sumi al nostre. Anims! Participeu, feu venir les vostres amistats i familiars a les nostres activitats! Donem-nos a conèixer, doncs guanyar o mantenir socis és importat, però seguir obrint-nos a tothom, ens pot garantir el futur. Nosaltres, els membres de la nova junta; els vocals Joan Badia, -president sortint a qui hem d'agrair la seva aportació d'aquests anys-, i Josep Llobet; el tresorer Gene Costa, la secretària Margaret Coll, els sots-president Francesc Junyent, i qui us escriu, Francesc Gasol com a nou president, hi posarem el nostre compromís. Volem aprofitar per engrescar-vos a col·laborar amb la Junta, ja sigui aportant idees, o bé, dient-nos què cal millorar.

La nostra entitat no pot ser aliena a les noves realitats i, per tant, mirem d'adaptar-nos-hi. Una d'aquestes realitats és tot allò que té a veure amb les noves tecnologies. Hem millorat la nostra pàgina Web fent-la molt més vistosa i àgil. És una eina des d'on podem tenir coneixement de les activitats que es faran pròximament, així com de tot allò que s'ha fet al llarg del temps podent ser útil com a eina de consulta. És un lloc on tothom hi pot participar aportant-hi els seus coneixements o experiències, i al mateix temps, és un espai que dona la benvinguda a qui ens vol conèixer. Fem-nos-la nostra! Naturalment, els vehicles de comunicació tradicional, com ara el butlletí i les circulars informatives, en format paper, les seguirem utilitzant per tal d'assegurar-nos arribar a tothom.

Per últim, -en nom meu com a president, i en nom de la Junta-, moltes gràcies a tothom per la vostra confiança i per les vostres col·laboracions passades, presents i futures. Se'ns gira feina, i això és molt bon senyal.

Atentament,

La nova Junta dels AARB

Al llarg dels segles XI i XII, els senyors de Súria eren els Montcada. El 24 de novembre de l'any 1033, Guillem de Montcada i el seu germà Ramon, ardiaca de Barcelona, donen al seu germà Bernat de Montcada un alou que tenen a Súria. Està format per les esglésies de Santa Maria i de Sant Pere i les cases que hi ha al seu voltant, i la torre amb les cases que hi ha al puig de Sant Pere. Les afrontacions de l'alou són: per llevant el bosc d'Argençola i el puig de Sanç, pel sud la vila de Cererols i Antius, per ponent la serra de Trullars i el terme del castell de Coaner i pel nord el castell sobirà de Súria. Dels diversos topònims esmentats en el document, la majoria encara es conserven actualment. L'església de Santa Maria és la de Santa Maria sa Vila, que era situada a l'actual plaça de Santa Maria de Súria i de la qual ja no en queda ni rastre. Pel que fa a les afrontacions, el bosc d'Argençola és el bosc situat al sud de l'antiga parròquia de Santa Eulàlia d'Argençola, avui pertanyent a Castellnou de Bages; el puig de Sanç és la muntanya més alta de Súria (613,5 m); Cererols és encara avui un nucli habitat al sud del terme de Súria, així com Antius. El topònim de la serra de Trullars s'ha perdut, però és el darrer estrep de la serra de Castelltallat, quan cau sobre el Cardener. Es conserva el topònim del torrent de Trullars que fa de partió entre Súria i Callús, i fins no fa gaire es conservava el nom del mas Trullars, l'actual cal Mateu del Clot. Coaner era un antic terme avui integrat a Sant Mateu de Bages, però és un indret ben conegut; i, finalment, el castell sobirà de Súria, anomenat en els documents més antics com a castell Conosa, era situat, amb tota probabilitat, al cim de la muntanya de Sant Salvador, on avui hi ha una moderna capella, al sud de la qual es conserva l'antiga capella castral.

L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DEL PUIG I LA DOMUS DE TORRE

Albert Fàbrega

L'església de Sant Pere del Puig

L'església

L'església de Sant Pere del Puig estava abandonada i en ruïnes almenys des del segle XVIII, fins al punt que, en la documentació, es va anar perdent el registre escrit del temple i només va quedar el topònim de Sant Pere, aplicat a la partida on hi hagué l'església. La memòria oral de la gent gran, però, parlava de l'existència de les ruïnes d'una antiga capella, de la qual *Minas de Potasa de Súria* s'havien endut la pedra, cap a l'any 1954, per fer formigó per als nous pous que llavors s'estaven obrint a les Cabanasses. L'any 2006 es va localitzar l'indret on s'havia aixecat l'església, de la qual no se'n veia cap resta de murs, i es va poder començar la seva excavació l'estiu del 2007, de la qual es porten ja 7 campanyes. El morter de guix, escampat amb profusió per l'indret, va ser la clau que va permetre trobar les restes d'aquesta església.

La primera notícia de l'església prové de l'esmentat document de 24 de novembre de 1033. L'11 de febrer de 1195, en el seu testament, Pere de Reguant deixa una sisena d'ordi a l'obra de Sant Pere del Puig. El 18 de febrer de 1205, en el seu testament, Guilleuma de Torroella deixa 6 diners a Sant Pere del Puig. El 28 d'agost de 1435, en el seu testament, Maria de Salipota deixa 6 diners a Sant Pere de les Cases¹. Aquesta és la darrera notícia que tenim que en l'església hi hagués culte.

Per altra banda, en cap de les visites pastorals del bisbat de Vic s'esmenta l'església de Sant Pere del Puig. Cal dir que fins al segle XVII només es visita la parroquial i en algun cas Santa Maria sa Vila. Quan més endavant es visiten totes les esglésies i capelles del terme no apareix Sant Pere del Puig, que llavors ja no

1. Les restes del mas de la Vilella Vella van ser originàriament el mas Puig, després el mas Cases i, finalment, el mas Vilella. Així que Sant Pere de les Cases és Sant Pere del Puig

tenia culte. El 30 de novembre de 1626 trobem una referència a Sant Pere en les afrontacions d'una vinya, la qual termeneja *amb la capella de Sant Pere mitjançant un marge*. El 6 de gener de 1628 es parla d'una vinya a Sant Pere i l'any 1652 es torna a esmentar com a capella de Sant Pere. El 7 de maig de 1731 es parla d'una vinya a Sant Pere i d'un conreu davant de Sant Pere. L'any 1879 trobem una vinya situada al pla de Sant Pere. A partir de mitjans del segle XVII surt només com a topònim, sense cap referència a una capella o església. En qualsevol cas, tot sembla indicar que a partir del segle XVI l'església es va quedar reduïda a una capella rural i que a partir del segle XVIII ja era derruïda i sense culte.

Figura 1.- L'església de Sant Pere del Puig.

Les excavacions han detectat a Sant Pere del

Puig tres nivells diferents. Un nivell superior, que correspon als segles XV-XVI, quan el temple deixa de funcionar com a església i es converteix en una petita capella rural. Serien les restes amb el terra enllosat i una banqueteta de pedra que envolta l'espai interior. El mur de ponent de l'església s'avança cap al presbiteri, reduint l'espai de la nau central, que adquireix unes dimensions gairebé iguals al presbiteri, que es devia mantenir tal com era en les esglésies anteriors. El següent nivell, corresponent als segles XIII-XIV, mostra una església, amb la mateixa planta que la primitiva i un cos annex, a ponent, que talla les primitives cases, i de funció desconeguda, tot i que probablement fos una sagristia. El nivell inferior (segles X-XII) seria el de la primera església preromànica, amb una planta pràcticament igual a la de la segona, però a un nivell una mica inferior. A aquesta primera església, de la qual de moment

no n'hem trobat restes, s'hi adossaven cases per les bandes de ponent i migdia. També a aquest nivell corresponen les tombes localitzades a la sagrera.

Un gran bloc monolític, caigut al presbiteri, era el suport de l'altar, que es va reusar en les diverses fases de l'església. El forat que s'hi observa era on es guardaven les relíquies. L'església de Sant Pere va tenir sempre la porta a la banda nord.

La necròpolis

Durant la campanya d'excavacions del 2013 es va localitzar la necròpolis associada a l'església, a la banda de llevant, a tocar l'absis. Van aparèixer set tombes amb els seus esquelets en connexió anatòmica, la qual cosa significa que els sepulcres no havien estat violats. Només un

dels difunts estava enterrat en una tomba de caixa de lloses, de planta trapezoidal. La resta eren enterrats en fosses. Les sepultures eren 1 metre per sota del nivell actual de terres. Corresponen a sepultures típiques dels segles XI-XIII.

Figura 2.- La necròpolis de Sant Pere del Puig.

Les cases

També la intervenció del 2013 va treure a la llum les restes de tres cases situades a la banda de migdia de l'església. Aquestes cases se suposava que existien perquè el document de 1033 parla de cases que són al voltant de les esglésies de Santa Maria i de Sant Pere, tot i que hi havia una certa ambigüitat, i no estava clar si el document es referia a cases al voltant de les dues esglésies o només al voltant d'una d'elles. També algunes restes de murs que havien aparegut en campanyes anteriors feien sospitar que es tractava de restes de cases. Val la pena comentar que els paraments de les parets són delimitats per pedres clavades en sentit vertical, posades de caire. Aquesta mena de paraments és de tradició ibèrica i segurament va perviure en construccions autòctones posteriors, en època visigòtica i dels inicis de l'alta edat mitjana. Aquests murs es troben en un nivell inferior i tallats pels murs de l'església. Això permet creure que la primitiva església, que tenia la mateixa planta que les dues posteriors, es trobava a un nivell inferior i amb les cases adossades, i, per tant, no seria cap de les restes de les esglésies que ens han arribat.

2. La domus de Torre (segles XI-XIV)

Les *domus* dels segles XII-XIII tenien el seu origen en les torres del segle X. Es tracta de cases fortificades pertanyents a cavallers que les tenien en alou, tot i que devien potestat al seu senyor. A partir del segle XIV, el distanciament dels propietaris les convertiria en masos, en mans de pagesos emfiteutes. A vegades s'ha assimilat el terme *domus* al de sala, palau o

fortificació, en tant que són edificis rurals de grans dimensions i construïts de forma sòlida. Són construccions de qualitat, amb paraments de carreus treballats i regulars, ben aparellats, disposats en filades horitzontals. El moment àlgid de la *domus* de Torre es viu durant el segle XIII; el segle XIV es converteix en mas, i té un darrer ús militar circumstancial el segle XV.

La primera notícia de la *domus* ens la dona el document de 1033, quan esmenta una torre situada al cim del Puig de Sant Pere. El 8 d'octubre de 1209 el rei Pere II el Catòlic, a petició de Guillem de Montcada i del seu cosí, el senescal Guillem Ramon de Montcada, va donar en alou a Bernat de Torre *aquelles cases de la Torre de Súrria, amb aquella vila de Santa Maria que és en terme del castell de Súrria*. En algun moment, al llarg del segle XIII, aquella primera torre es va convertir en la *domus* de Torre. L'1 de juliol de 1271, Bernat de Torre, la seva muller Beatriu, i els seus fills Ramon i Guillem, van cedir a Bernat de Coaner la *domus* de Torre. El mes de novembre de 1279 Romeu de Coaner, de Súrria, fill de Bernat de Coaner, la seva família i els seus béns, es van posar sota el domini i protecció del rei. Un any més tard, el 1280, el sots-veguer de Manresa absolia a Pere Garrigosa, de Súrria, d'unes tales i malifetes que ell i altres havien fet al mas de Torre, que pertanyia als hereus de Bernat de Coaner, el qual ja era difunt. El 9 de setembre de 1283, un document ens diu que Romeu de Coaner tenia com a vassalls a Guillem de Reguant, Pere de Selva, Jaume de Comes, Ramon de Vila, Bernat de Costafreda, Pere de Costafreda, Bernat Llop i Jaume de Lladó, tots de Súrria.

El 27 d'agost de 1284 tenim una notícia important. Guillem d' dena, llavors senyor de Súrria, dona permís a Romeu de Coaner perquè pugui fer obres a la *domus* de Torre. En el mateix document Guillem d' dena li cedeix

la *domus* de Torre en alou. El 12 de desembre de 1291, Romeu de Coaner ja era mort. Poc després, l'any 1293, hi ha hagut disputes entre Guillem d' dena i Bartomeu de Torre, fill i hereu de Romeu de Coaner, sobre els censos i rendes que es rebien del feu de la *domus* de Torre. En una concòrdia es va acordar que una sèrie de masos els tenia Bartomeu de Torre en feu de Guillem d' dena, però la *domus* de Torre pertanyia a Bartomeu en alou. Hinojosa ja assenyalava que *como distrito especial dentro del castillo, encontramos la domus, turris o quadra. Su existencia dentro de un castrum terminatum ocasionaba, a veces, contiendas sobre percepción de derechos y servicios*².

El 29 de maig de 1302, Bartomeu de Torre va establir a Arnau de Fàbrega, de Súrria, la seva casa anomenada de Torre. També li va establir una vinya i un hort. Arnau havia de pagar la sisena part dels esplets del Camp Superior, del camp de Torre i de les terres de Sant Fost, la tasca dels esplets de la resta de terres, i dues gallines de cens anual. Quedaven exclosos de l'establiment l'habitació dita Sala i una altra cambra, que estaven situades dins de la *domus* de Torre. En un altre document, Bartomeu de Torre prometia a Arnau de Fàbrega que no vendria la Sala ni la cambra que s'havia reservat, i a canvi Arnau de Fàbrega deixaria que Bartomeu de Torre i els seus hi visquessin en pau sempre que volguessin. Arnau de Fàbrega també havia de donar potestat de la *domus* de Torre a Guillem d' dena.

El 4 de maig de 1317, Berenguer d' dena, fill de Guillem d' dena, va vendre tots els drets que tenia a Súrria a Ramon Folc, vescomte de Cardona. Això incloïa la jurisdicció que els dena poguessin tenir sobre diversos masos i gent de Súrria. El 18 d'agost de 1319, Bartomeu de Torre va vendre el *mas de Torre i la seva fortalesa* al vescomte de Cardona.

2. Eduardo de Hinojosa (1905), *El Regimen Señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media*, Madrid: librería general de Victoriano Suárez, p. 104

Bartomeu de Torre no va residir mai a la *domus*. El trobem sempre com a mercader manresà. Des de la venda de 1302, quan la *domus* funciona com a mas, no tenim constància que hi residís ningú. Els terratrèmols de principis del segle XV la devien malmetre molt fort, si hem de jutjar pels desploms i els contraforts de les parets, que les actuals excavacions han posat en evidència. Particularment violent va ser el terratrèmol de 1448. Segurament des de llavors la *domus* era una ruïna.

A partir de l'any 1599 la *domus* de Torre apareix sempre més en la documentació com un casal derruït al cim del Puig de Sant Pere. El

27 de desembre de 1624 un document ens parla del *casal derruït que és al cim del puig de Sant Pere*. El 30 de novembre de 1626 un altre document esmenta el *casalot derruït* del Puig de Sant Pere.

Figura 3.- La domus de Torre.

L'evidència arqueològica obtinguda fins ara confirma plenament aquesta cronologia. Així, ens trobem amb tres nivells de construccions. El nivell superior (segle XV) correspon a un edifici abandonat de feia temps. Durant la Guerra Civil catalana, de 1462 a 1472, gairebé totes les torres i castells es van reforçar

3. L'antic camí ral de Súria a Balsareny, que comunicava les valls del Cardener i del Llobregat era l'actual camí de les Guixeres, que després de passar per Garges, arribava a Argençola. Aquell camí era controlat per la domus del Puig de Sant Pere.

i s'hi van instal·lar petites unitats de soldats, que oscil·laven entre 2 i 8 individus, amb funcions de vigilància i control. L'any 1462 ho deien ben clar els homes de Prats de Rei: *totes les fortalises del comdat se enfortixen*. Segurament aquest va ser el cas de l'antiga *domus* de Torre, una refortificació molt precària que es correspondria amb els paraments de la part superior. La zona de Súria i els seus voltants va ser activa els primers anys d'aquella guerra. Així, el 20 d'octubre de 1463 els diputats del General manaven a Lluís Desfar que ocupés ràpidament el castell de Balsareny³ *car sentiments nos són dats que no està prou bé e los enemichs vetlen sobre ell*. El 1463 els capitans del castell de Callús es van passar al bàndol de Joan II. Immediatament les tropes de Manresa i Santpedor els van assetjar i, poc després, a principis de 1464, el castell va tornar a mans de la Generalitat. L'abril de 1464 es va fer una treva entre Manresa (del bàndol de la Generalitat) i Cardona (del bàndol de Joan II). Aquesta treva es degué trencar a mitjans de 1465, perquè llavors es va refortificar Manresa. El mateix any, el feu de la *domus* de Torre, que era en mans de Pere Guillem Satorra, mercader manresà, i per tant partidari de la Generalitat, va ser infeudat pel comte de Cardona a Maties Fontcalda, un dels seus capitans, que a partir de llavors donaria lloc a una nova nissaga de castlans de Súria, que uniria en les seves mans les dues castlanies de Súria.

El següent nivell (segles XII-XIV) correspon al gran moment de l'edifici, quan l'antiga torre del segle XI s'amortitza i es construeix el gran cos rectangular, que de fet és una nova torre o sala. Es tracta d'una estructura de planta quadrada, amb gruixuts murs disposats en grades que delimiten la "sala" central, i una sèrie d'habitacles que envolten aquesta estructura per les bandes de migdia, ponent i tramuntana, i que formen dependències annexes de la sala central, tot i que no semblen tenir comunicació amb ella. Algunes d'aquestes estances podri-

Olla grisa del segle XI-XII provinent de la domus de Torre

en ser cases situades al voltant de la primitiva torre, que van adquirir un nou ús. L'accés al cos central es feia per una rampa a la banda sud, aprofitant el pendent dels estrats de roca natural, que van ser empedrats i pavimentats amb argila i guix. Al final d'aquesta rampa una escala donava accés a la sala. La sala era de planta quadrada d'uns 5*5 metres. Les obres esmentades l'any 1284 corresponen a aquest nivell, tot i que és possible que fossin reparacions dels danys soferts el 1280. Aquells van ser anys molt violents, de guerres feudals, i també d'una gran pressió dels Cardona per fer-se amb el domini de Súria.

El nivell inferior (segles XI-XII) correspon a l'etapa primitiva. Es tracta de part de la base d'una torre circular d'uns 5,6 m de diàmetre, feta amb paraments de grans blocs de pedra calcària, sense treballar. Tenia algunes cases adossades per la banda sud. Aquesta seria la torre i les cases de què parla el document de l'any 1033. Potser hi hagué una fase anterior, arcaica, de construccions de fusta, de la qual no n'hem localitzat cap resta.

Adossat a la torre hi ha un antic sarcòfag reutilitzat com a abeurador. La majoria de materials recuperats al jaciment són ceràmiques grises medievals dels segles XI-XII. Particularment interessant és un exemplar d'olla que es podria reconstruir amb facilitat. Fins a l'actualitat, des de l'any 2011, s'han fet 3 campanyes d'excavació al Puig de Sant Pere.

L'escrit amb què vam iniciar aquesta sèrie en l'anterior butlletí tractava sobre una església, Sant Martí de Puig-ermengol, que certes persones i institucions es van encarregar d'esmicolar i de fer desaparèixer. Com comentàvem, bona part del material que formava part del seu únic absis va ser destinat a l'actual edifici de Sant Feliu de Terrassola, conegut popularment com Sant Feliuet, i que en aquest text em permetré la llicència de qualificar com el "Frankenstein romànic del Bages".

Mary Wollstonecraft Godwin, coneguda com Mary Shelley (1797-1851) va escriure en 1818 la novel·la titulada Frankenstein o el modern Prometeo. En aquesta, un científic rivalitzava amb Déu en un intent de crear de forma artificial un home a partir de fragments humans. Una cosa semblant va ocórrer amb San Feliuet, on com a conseqüència d'unes desafortunades intervencions i decisions arbitràries i manca de rigor es va donar forma a un fals històric. Fruit d'aquestes actuacions, en les quals es van menysprear els vestigis originals existents i es van espoliar les restes de Sant Martí de Puig-ermengol, encara en peu en aquells moments, va sorgir un nou edifici, una cosa totalment inventada. Tot i que, a diferència de la famosa novel·la, Mn. Josep Bellpuig, el rector de la parròquia i protagonista principal d'aquest desastre, no va tractar d'emular la divinitat, sí que va pretendre jugar a ser restaurador, possiblement amb tant bona voluntat com desconeixement, i tot això, amb el vistiplau, inacció o desinterès dels responsables de patrimoni del moment.

En el número 9 de la revista Romànic (desembre de 2009) vaig publicar una entrevista al senyor Raurell, persona que amb la seva dona ha viscut a Terrassola des dels anys 80 del segle passat, i que ha realitzat certes intervencions

en l'edifici des d'aquell moment. Tres anys després, amb motiu de la meua participació en la redacció dels volums de la província de Barcelona de la Enciclopedia del Romànic, vaig tenir l'oportunitat d'aprofundir en la

bibliografia especialitzada sobre l'edifici, en els documents relacionats amb la restauració i vaig poder accedir a fotografies de diferents períodes. En aquell moment em vaig adonar que la història explicada

en aquella entrevista s'allunyava considerablement del que havia succeït realment.

Les primeres notícies sobre Sant Feliu daten de 927, quan un tal Alard dona a Sant Pere de Vic unes propietats situades en el terme d'Oló, in parocia Sancti Felicis in Centas, topònim que fa referència a l'actual Senties, lloc proper a Terrassola. A aquest edifici deuen pertànyer les restes d'una capçalera amb planta de feradura trobats en les excavacions realitzades el 1973. Com Terraciola s'esmenta en diverses llistes datades entre 1026 i la primera meitat del segle XII en les quals s'enumeren les parròquies dependents del bisbat de Vic. El 1087 o entre 1110 i 1133, d'acord amb els autors, va passar a dependre de la canònica de l'Estany. Possiblement el 1787 es va canviar l'orientació del culte i es van iniciar una sèrie de reformes que van modificar substancialment l'estructura d'aquest edifici, ja que es va eliminar el seu absis principal per tal d'habilitar la nova entrada al temple, i la seva aparença interna, en cobrir-se els paraments interns amb decoració de guix.

El 1969, en el decurs d'unes obres en la instal·lació elèctrica, la caiguda d'un fragment de guix va deixar al descobert els carreus del mur. Mn. Josep Bellpuig, a instàncies de l'arquitecte Camil Pallàs, va enviar una petició d'ajuda a la Diputació de Barcelona, però

HISTÒRIES DEL ROMÀNIC DEL BAGES II L'EDIFICI FRANKENSTEIN DEL BAGES: SANT FELIU DE TERRASSOLA

Juan Antonio Olañeta Molina

Sant Feliu de Terrassola (foto JAOM)

aquesta va trigar dos anys en arribar, temps en què l'impacient sacerdot va aprofitar per repicar la decoració interior. Entre 1971 y 1977, el que en aquell moment era el Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació Provincial, va realitzar importants obres de restauració durant les quals es va literalment “inventar” l'absis sud, ja que de l'original tan sols quedaven unes poques restes de la base, es van netejar els murs, es va reconstruir l'antiga portada meridional i es va refer part de la nau nord. Fotografies de 1967 i anteriors fan palès que l'absis septentrional

es conservava en bona part. Potser perquè era totalment llis, devia semblar “poc romànic” als qui van realitzar la restauració, ja que van decidir substituir-lo per un totalment reconstruït en què, com ja hem dit, es va utilitzar material procedent de l'absis de la propera Sant Martí de Puig-ermengol. Això sí, el nou absis comptava amb tots els recursos ornamentals propis del que s'ha anomenat el “llombard” –arcs cecs i lesenes–, indispensables en tot absis “romànic català” que vulgui ser considerat com a tal. D'acord amb Raquel Lacuesta, el rector devia tenir molt a veure en tota aquesta deci-

2. Sobre la restauració i els seus antecedents veure Lacuesta Contreras, Raquel Ruth, El Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona. Metodologia, criteris i obra. 1915-1981, tesis, vol. II, Barcelona, 1998

sió. Aquesta mateixa autora indica les evidents diferències existents entre el projecte definit i l'obra finalment realitzada i planteja la possibilitat que aquest no fos més que un simple tràmit per tal d'aconseguir un préstec de La Caixa d'Estalvis.

Les intervencions realitzades durant l'últim terç del segle XX, discutibles des de la visió actual per la seva arbitrarietat i absència de rigor científic, han convertit a Sant Feliu de Terrassola en una església neoromànica que ha estat minvada de bona part del seu valor arqueològic i historicoartístic. Òbviament, els vestigis conservats eren menys espectaculars que allò que avui dia podem contemplar, però eren els autèntics, i ens explicaven les diferents fases i vicissituds per les quals havia passat el temple.

Les circumstàncies, el desinterès i l'espoli d'uns propietaris, així com les intervencions mancades de metodologia han tingut com a conseqüència que, en comptes de preservar a data d'avui l'absis de Sant Martí de Puig-ermengol –el desafortunat donant de pedres– i tot el que s'havia conservat del septentrional de Terrassola, tenim en aquest últim temple dues obres neoromàniques –els seus absis– i el trist record d'aquell altre, del qual són valuós testimoni les fotografies antigues conservades.

Sant Feliu de Terrassola, el “Frankenstein romànic del Bages”, es un altre exemple evident de com no ha de tractar-se ni gestionar-se el patrimoni i una lliçó de la qual hem d'aprendre de cara al futur.

La capçalera de Sant Feliu de Terrassola en 1968 amb l'absis nord original (esquerra, foto Renon) i 1974 amb l'absis reconstruït (dreta)

Parlem amb ...

Francesc Gasol i Pujol

Per Maria Costa

Francesc Gasol i Pujol és des de fa uns mesos el nou President de l'entitat dels Amics de l'Art Romànic del Bages. Aquest manresà de 46 anys, en fa una vintena que està vinculat a l'entitat. La Història i l'Art sempre han format part de la seva vida, tant professionalment com personal. En Francesc és Llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona i després de treballar en diverses empreses de cartografia des de fa uns anys es dedica a l'ensenyament. Actualment és professor de Ciències Socials i d'Història de l'Art al Batxillerat de l'Institut de Sant Vicenç de Castellet. Agafa el timó de l'entitat amb l'objectiu de continuar amb la tasca desenvolupada pel Joan Badia en l'anterior etapa i amb el compromís d'incorporar activitats que permetin 'obrir les portes de l'entitat'.

En primer lloc, m'agradaria donar-li l'enhorabona pel nou càrrec de President de l'entitat dels Amics de l'Art Romànic del Bages.

Com va anar: es va proposar vostè pel càrrec de President, o li van proposar?

Ja feia temps que en parlàvem dins l'entitat perquè el Joan portava un cert temps vivint a Terrassa ja que treballa a prop d'allà, i li era força complicat assistir a algunes reunions ja que en moltes ocasions havia de venir expressament. Vam començar a parlar que algú havia de substituir-lo i jo ja porto temps dins l'entitat i semblava que ja em tocava. A banda d'això, ja m'ho havia plantejat personalment. I de fet, la idea m'agrada.

Què és el que més valora de l'etapa del Joan com a President?

Ja abans de l'etapa del Joan, l'entitat havia arribat en un moment d'un cert esgotament: les coses que havíem fet sempre ja no donaven el mateix resultat, la gent ja no participava tant com abans... Nosaltres també teníem part de culpa ja que potser havíem pujat molt el llistó i no hi arribàvem. Amb l'entrada del Joan ja vam voler canviar aquesta tendència. Potser no fem tantes coses com en èpoques anteriors però arribem a tot arreu. El Joan ha aconseguit com a president fer coses noves com, per exemple, recollir i impulsar l'excel·lent idea de l'Albert Giménez de fer 'Música i Romànic' i penso que això és el millor que ens queda de la seva etapa com a president. Molta gent que no és de l'entitat i ve a una sessió de 'Música i Romànic' descobreix l'entitat que hi ha al darrere. 'Música i Romànic' juntament amb les 'Tardes als Carlins' són la millor aportació que ens ha deixat la presidència del Joan.

Aquesta nova etapa que comença amb el teu relleu a la Presidència de l'Entitat es podria definir com una continuïtat del projecte del Joan o com un trencament amb l'anterior etapa?

És una total continuïtat, tot i que hi afegirem alguna cosa. Si les coses funcionen bé no s'han de canviar. Tenim pensades algunes noves activitats, i també de tradicionals, amb les dates força decidides.

Parli'm d'aquestes noves activitats?

Anys enrere, l'entitat havia col·laborat amb les visites a la 'Manresa Desconeguda'. La idea que tenim és agafar l'esperit 'Manresa Desconeguda' i traslladar-lo a diferents moments de l'any canviant-li el nom per poder fer visites al municipi Manresa destacant-ne diferents aspectes. Per exemple, la primera d'aquestes visites podria ser cap a les portes de l'estiu i consistiria en organitzar una caminada pels voltants del riu Cardener i així poder explicar la Història dels ponts. Aquestes rutes temàtiques no seran contínues sinó més aviat cada dos o tres mesos i sempre sobre un tema concret. Tot i que l'entitat en serà l'organitzadora és possible que en alguna temàtica en concret parlem amb alguna persona externa que ens assessori o ens pugui fer de guia de la visita.

Fa temps vam aparcar els 'Cursos d'Introducció al Romànic' que els fèiem per Manresa i els pobles de la comarca. Fa molt temps que no ho fem. La idea no és recuperar aquests cursos idènticament sinó fer-ne algunes modificacions ja que no serien una introducció al romànic sinó més aviat una 'ampliació' ja que ara la majoria de la gent ja sap què és un arc de mig punt i la idea és anar una mica més enllà, obrir al ventall a altres disciplines com la pintura i l'escultura ja que abans ens limitàvem només a l'arquitectura. A més, també tenim la intenció de combinar les explicacions teòriques a l'estil de 'conferència' amb algunes sessions pràctiques sobre el terreny per aplicar 'in situ' allò explicat teòricament.

A més a més, encara que no sigui mèrit meu, també m'agradaria potenciar la nostra pàgina web (www.aarb.cat). Ens agradaria tenir-la diàriament actualitzada amb la idea que la gent

estigui informada de la nostra activitat i aconseguir un major feedback per part de la gent.

Una altra novetat d'aquesta nova etapa serà la col·laboració amb alguna altra entitat per intercanviar idees i activitats.

I, després de parlar de les noves activitats, què és el que li agradaria mantenir de l'etapa del Joan?

Bé, de l'etapa del Joan i anterior a ella. Allò que hem de mantenir és l'essència de l'entitat, la tradició. M'agradaria continuar amb el 'Curs de Cultura Medieval', les sortides, les matinals, i el viatge d'estiu. I mantenir, evidentment, les seves aportacions com la 'Música i Romànic' perquè atrau gent més jove i 'Les Tardes dels Carlins' perquè fomenta l'esperit familiar i amistós de l'entitat. Un dels nostres principals objectius és intentar mantenir el nombre de socis, capgirant la tendència a la baixa dels últims temps. Però si mantenim les activitats obertes a tothom, tant a socis de l'entitat com a simpatitzants no socis, anirem tenint gent. Tampoc podem renunciar a aquelles activitats que ens donen prestigi acadèmic com, per exemple, el 'Curs de Cultura Medieval'.

Quina ha estat la seva trajectòria dins l'entitat al llarg de tots aquests anys?

Vaig entrar com a soci a l'entitat cap a la tardor-hivern de l'any 1995 de la mà del president Jordi Torras. En Jordi volia rejoinir l'entitat davant la por que l'entitat es morís a causa de l'envelliment de la massa social i la poca entrada de gent nova. Els socis han d'estar-hi agraïts per preocupar-se'n. De fet, vaig entrar-hi engrescat pel meu pare que també en formava part. Dos o tres mesos després, el mateix Jordi em va proposar formar part de la Junta, fet que em va sorprendre. Vaig conèixer a moltes personalitats històriques de l'entitat. Al cap d'un temps vaig obrir les portes de l'entitat a l'Enric Castells, que feia molt temps que ens coneixíem. I tot i que va entrar com a soci, el

seu entusiasme i implicació amb l'entitat va fer que amb el temps també en fos el president, substituint en Jaume Pons. En Pons va ser un més que digne continuador de la tasca feta pel president anterior. Coneixia bé l'entitat. Amb la presidència de l'Enric va ser quan es van organitzar més activitats i vam trencar una miqueta amb la idea que només es podia tractar el romànic sinó també altres estils i altres èpoques. Va arribar un punt que anàvem força escanyats de feina i, es pot dir que vam morir d'èxit. Quan l'Enric va plegar, semblava que jo era qui l'havia de substituir i de fet en vaig ser president durant uns mesos. Però vaig demanar ser-ho només en funcions ja que per motius laborals i personals sobrevinguts, anava massa atrafegat. Aleshores, vam trobar el nou president que va ser el Francesc Junyent, un bon coneixedor dels Amics de l'Art Romànic, i encara més, de la Història del nostre país, i jo vaig plegar de la Junta. Vaig estar dos anys una mica desvinculat de l'entitat fins a l'arribada a la presidència del Joan Badia. El Joan em va exposar les seves idees renovadores de l'entitat però sempre mantenint la tradició. Jo ja m'havia refet del meu sobre-excés de feina que havia tingut un temps enrere i em vaig animar a tornar a l'entitat.

Podries definir l'entitat dels Amics de l'Art Romànic del Bages en tres conceptes.

Defensors de la cultura local, grup de trobada i iniciadors d'activitats. Defensors de la cultura local perquè l'entitat va començar la seva activitat l'any 1980 defensant i divulgant el romànic del Bages. Era una època que feia poc que havia entrat en democràcia i que per tant no tenia una legislació sobre el patrimoni com ara, i per això moltes entitats es movien pel seu compte per recuperar el patrimoni perdut, fos romànic o no. Mica en mica, tot això de la defensa del patrimoni s'ha anat institucionalitzant i legalitzant i l'entitat ha hagut d'obrir el seu ventall d'activitats més adreçades a la divulgació del patrimoni. Des de fa uns

El Francesc ens va voler ensenyar les fantàstiques vistes de Montserrat que hi ha des del balcó de casa seva.

quants anys, no ens tanquem només a l'estil romànic sinó que ens hem obert a altres estils a Catalunya, i puntualment també fora de Catalunya. Amb els anys hem anat ampliant aquesta idea de 'local' dels inicis. Grup de trobada perquè no esperem ni exigim que tothom que participi de les nostres activitats, o inclús que paga una quota com a soci, sigui entès en Art o en Història, només demanem que tingui ganes de participar i conèixer altres persones per fer amistat o buscar companyia. Iniciadors d'activitats perquè els dos punts anteriors no són possibles si els membres de la Junta i les persones que hi col·laboren no ens movem una mica organitzant activitats, excursions i sortides, conferències i xerrades...

D'on prové el seu interès pel romànic i per la Història?

De fet jo sóc geògraf, però sempre m'ha agradat la Història i l'Art. Després d'un temps treballant en diverses empreses de cartografia a Barcelona vaig començar a donar classes de Ciències Socials, d'Història i d'Art, moltes més que no pas de Geografia. Sovint a banda de la feina, tens ganes de buscar alguna cosa més per la teva satisfacció personal. D'aquesta manera vaig descobrir l'entitat que, independentment que es centrés només en el romànic, semblava

que s'acostava bastant el que jo havia estudiat; és a dir, a la Història de l'Art. Aquesta era l'entitat que més s'acostava al què a mi m'agradava i després he tingut la sort de trobar-hi un bon ambient i conèixer gent interessant.

Quin és l'objectiu que et marques com President pel que fa la massa social de l'entitat?

El nostre objectiu és buscar gent nova, independentment de la seva edat. La nostra fita més immediata no és ser atractius per la gent jove i trobar socis amb 25 anys, -que també-, sinó trobar gent interessada en el nostre àmbit d'acció i amb ganes de participar de les nostres activitats. Jo, en el seu moment, en vaig ser una excepció ja que em vaig fer soci de l'entitat i vaig ser membre de la Junta amb 28 anys. Però el meu cas no era habitual. El més important és que puguem mantenir la quota de persones interessades i amb ganes de participar. Fins i tot, encara que tinguem cada vegada menys socis...com més gent participi, encara que no paguin la quota, també és una manera de fer-nos publicitat i donar-nos a conèixer.

Quina és la funció que ha de tenir l'entitat en l'actualitat?

La funció de la nostra entitat ha de ser no convertir-se en endogàmica, no tancar-se en ella mateixa. No podem viure només de la satisfacció dels propis socis perquè avui dia hi ha molts canals de difusió. Hem de mirar de sortir una mica del nostre àmbit tradicional; atrevir-se a fer coses diferents. En definitiva: fer soroll. És a dir, estar ben relacionat amb els mitjans de comunicació, parlar amb la gent, anunciar-se, l'ús de les xarxes socials i de l'immens món que ens brinda internet.

La nostra entitat ha d'estar compromesa a defensar allò que dóna nom a l'entitat 'el Romànic' però a més coses que la gent que forma part de l'entitat es veu en cor de defensar. Les entitats també han de poder ser plataforma

perquè altres persones no vinculades a ella temàticament s'hi puguin sentir còmodes i aprofitar-ne les activitats.

Quin és el futur dels AARB?

Aquest és un tema força habitual entre els companys de l'entitat. De futur n'hi ha, sempre que no esperem tornar a ser aquella entitat dels anys vuitanta o noranta. Les entitats com la nostra pateixen una crisi més antiga que l'actual crisi econòmica i per tant ens hem d'acostumar a ser atractius per gent que no és soci però que els agrada participar en les nostres activitats. Si estem oberts a fer activitats més enllà d'allò que delimita el nostre nom, i fem activitats perquè hi participi gent de fora de l'entitat encara que perdem socis, aleshores les nostres activitats seran activitats amb molta convocatòria. En resum: hem d'actuar de portes en fora i aprofitar els avantatges de les noves tecnologies.

Per altra banda, és possible que en un futur haguem de cobrar entrada per participar en les nostres activitats si aquesta acaba sent l'única forma de sobreviure. Ja en parlariem més endavant. De moment, continuarem com fins ara però és un porta que no podem tancar davant la pèrdua de socis i els pocs recursos dels que disposen els ajuntaments i les administracions per ajudar-nos.

***Podeu consultar tots els butlletins
a la nostra pàgina web
www.aarb.cat***

ESTAT DE COMPTES

Ingressos i Despeses 2013

	Ingressos	Despeses	Líquid
1. QUOTES	7.348,00	663,00	6.685,00
2. BUTLLETÍ	300,00	3.964,83	-3.664,83
3. SUBVENCIONS	250,00	0,00	250,00
4. SORTIDES	2.191,98	280,44	1.911,54
5. CURSCM	0,00	1.139,12	-1.139,12
6. ALTRES CURSOS	0,00	0,00	0,00
7. LOTERIA	3.864,00	3.220,00	644,00
8. ALTRES PUB.	0,00	0,00	0,00
9. ACT CULT	0,00	302,10	-302,10
10. CIRCULARS	0,00	505,80	-505,80
11. BIBLIOTECA	0,00	35,00	-35,00
12. ADM AARB	0,00	2.130,67	-2.130,67
13. LOCAL AARB	0,00	1.120,79	-1.120,79
14. CAIXA MANRESA	0,00	80,00	-80,00
15. AUDIOVISUAL	0,00	0,00	0,00
16. MÚSICA I ROMÀNIC	5.220,00	4.566,86	653,14
17. CAIXA PENSIONS	908,00	1.072,00	-164,00
18. SCANNER BUTLLETINS	0,00	0,00	0,00
19. PÀGINA WEB	0,00	260,40	-260,40
20. PATRIMONI	0,00	0,00	0,00
21. TROBADA AAR	4.971,00	5.221,57	-250,57
SUBTOTAL	25.052,98	24.562,58	490,40

Pressupost AARB 2014

	Ingressos	Despeses	Líquid
1. QUOTES	7.400,00	500,00	6.900,00
2. BUTLLETÍ	450,00	4.000,00	-3.550,00
3. SUBVENCIONS	300,00	0,00	300,00
4. SORTIDES	1.600,00	300,00	1.300,00
5. CURSCM	0,00	900,00	-900,00
6. ALTRES CURSOS	0,00	0,00	0,00
7. LOTERIA	4.200,00	3.500,00	700,00
8. ALTRES PUB.	0,00	0,00	0,00
9. ACT CULT	0,00	0,00	0,00
10. CIRCULARS	0,00	600,00	-600,00
11. BIBLIOTECA	0,00	70,00	-70,00
12. ADM AARB	0,00	2.000,00	-2.000,00
13. LOCAL AARB	0,00	1.100,00	-1.100,00
14. CAIXA MANRESA	10,00	50,00	-40,00
15. AUDIOVISUAL	0,00	0,00	0,00
16. MÚSICA I ROMÀNIC	5.400,00	5.400,00	0,00
17. CAIXA PENSIONS	10,00	150,00	-140,00
18. SCANNER BUTLLETINS	0,00	0,00	0,00
19. PÀGINA WEB	0,00	300,00	-300,00
20. PATRIMONI	0,00	0,00	0,00
21. TROBADA AAR	300,00	800,00	-500,00
Total Pressupost 2014	19.670,00	19.670,00	0,00

FOTOS D'ACTIVITATS DELS AARB

Sortida a Tarragona

08.03.14

Fotografies: Josep Llobet

Sortida a Tarragona. 08.03.14

Podeu consultar tots els butlletins a la nostra pàgina web www.aarb.cat

FOTOS D'ACTIVITATS DELS AARB

V Trobada d'entitats de Romànic a Vilafranca

06.04.14

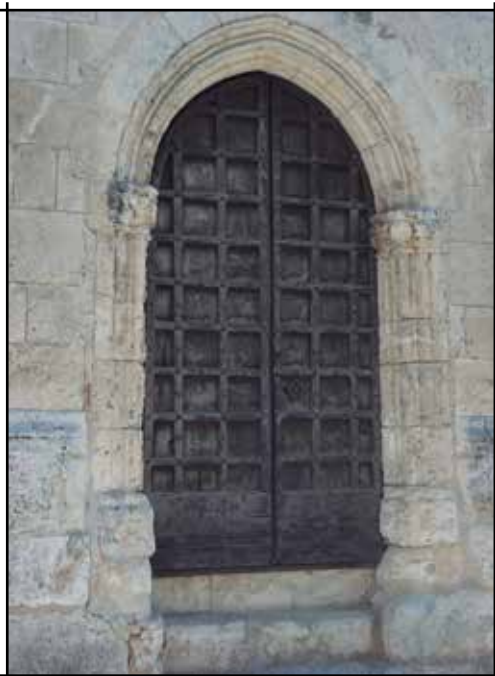
Fotografies: Josep Llobet, Marina Roma, Joan Badia i Sussi Garcia

Sortida a Vilafranca. 06.04.14

Sortida a Vilafranca. 06.04.14

Sortida a Vilafranca. 06.04.14

FRAMUN
I M A T G E

Servei global en tots els productes, materials i equips necessaris per a l'oficina i l'empresa

Segell · Retolació · Marcatge i identificació · Gravats

viatges **masanes**
G.C.M.O. 187

BORN, 6 - 08241 - MANRESA - 93 872 48 88
manresa@viatgesmasanes.com
www.viatgesmasanes.com

 Grifell Pons
alumini - accessoris - maquinària

Tel. 93 876 11 51
www.grifellpons.com
info@grifellpons.com

 SARRIÓ e-mail: sario@sario.net
Saclosa, 21. MANRESA. Tel. 93 872 79 98

NOVA JUNTA

Informem que el passat divendres 24 de Gener de 2014, va tenir lloc l'Assemblea General Ordinària i també l'Assemblea Extraordinària dels AARB, i en el quart punt de l'ordre del dia arribà el torn de parlar de la renovació i/o reelecció de càrrecs de la Junta directiva de l'any 2014, en la qual s'aproven els següents càrrecs per a la nova Junta Directiva que quedà formada per:

President: *Francesc Gasol i Pujol*
Sots-President: *Francesc Junyent i Maydeu*
Secretària: *Margaret Coll i Riumbau*
Tresorer: *Gene Costa i Bertran*
Vocal: *Joan Badia i Guitart*
Vocal: *Josep Llobet i Manubens*

ACTIVITATS

Assemblea - Divendres 24 de gener

ASSEMBLEA GENERAL ORDINÀRIA I EXTRAORDINÀRIA 2014 SOCIS AARB

Dia i hora:
Divendres 24 de Gener a les 19 h

Lloc:
Local dels AARB
Edifici Els Carlins
C/Sabateria, 3
de Manresa

Sortida - Dissabte 8 de març

CIUTAT DE TARRAGONA I CENTCELLES

Hora:
Sortida de tot el dia.
Sortida de Pl. Infants de Manresa a les 8 h en autocar.

Visites guiades:
Matí: Muralla, Capella de Sant Pau, Catedral de Tarragona, Museu de la Catedral, i altres.
Dinar de "Calçotada" en un restaurant de la zona.
Tarda: Necropolis

Inscripcions:
Viatges Masanés de Manresa, Socis AARB: a partir del dilluns 10 de Febrer, i no Socis a partir del dimecres 12 de Febrer.

Conferència - Divendres 14 de març

LES TARDES DELS CARLINS

Hora:
19 h

Conferència:
Presentació de la pàgina web dels Amics de l'Art Romànic del Bages: informació, novetats, futur i col·laboracions de la pàgina web dels AARB a càrrec d'Eduard Llobet i Josep Llobet

Lloc:
Local dels AARB. Sala d'Actes dels Carlins.

V TROBADA D'ENTITATS DE ROMÀNIC

Lloc:

Vilafranca del Penedès, sortida de tot el dia

Hora:

Sortida de Pl. Infants de Manresa a les 8'00 h. en autocar.

Organitza:

Institut d'Estudis Penedesencs.
Grups participants: AAR Bages, Barcelona, Berga, Sabadell i Institut d'Estudis Penedesencs

Horari Trobada :

Ens trobarem a tres quarts de 10 del matí, davant del Vinseum - Museu de les Cultures del Vi de Catalunya, plaça Jaume I.

Programa:

Anirem entrant a la sala d'actes del Vinseum.

- A les 10 h s'iniciarà la trobada, amb unes paraules de benvinguda, i una breu xerrada introductòria sobre els orígens medievals de Vilafranca del Penedès, que anirà a càrrec de Josep Bosch i Planas, historiador medievalista.
- A les 10.45 h començarà la visita medieval itinerant dividits en 4 grups.

- A les 13.05 h es farà una visita conjunta a la Basílica de Santa Maria.
- A les 13.45 h pujarem al bus per anar a dinar al Restaurant Ca n'Ayxelà, terme de Santa Margari-da i els Monjos.
- En acabar de dinar, hi haurà una xerrada, sobre com "Reviure el passat a través dels sabors", a càrrec de la Dra. Maria Soler, professora del Departament de Història Medieval de la Universitat de Barcelona.
- Seguidament tornarem agafar el bus per dirigir-nos al Castell de Penyafort, del segle XII. Es tracta de les restes de la casa natal de Sant Raimon de Penyafort (1185-1275). La vista anirà a càrrec de Joan Torrents i Sivill, historiador i membre del Centre d'Estudis Rapitencs.

Inscripcions:

Viatges Masanés de Manresa, Socis AARB: a partir del dilluns 10 de març, i no socis a partir del dimecres 12 de març.

LES TARDES DELS CARLINS

Hora:

19 h

Conferència:

A càrrec de d'en Jaume Soldevila, soci fundador dels AARB "Obres de reforç estructural i altres intervencions a Montserrat.

Lloc:

Local dels AARB. Sala d'Actes dels Carlins.

NECROLÒGICA

Lamentem en data 21 de gener de 2014, la mort del nostre soci Sr. Ramon Busquet Guixé. Acompanyem la família i les amistats en aquests moments de dolor.